

+ SZÖVEG ÉS KÉP: NÁRAY MIHÁLY

VASKAPU

ELÁRASZTOTT MÚLT, SZUNNYADÓ JELEN

Vidám gimnáziumi diákcsoporttal száguldunk a – diákoknál nem sokkal idősebb – román motorcsónak-kapitányunk vezetésével a Kazán-szorosban ma már lomhán hömpölygő, óriási víztömegben. A diákok álmélkodva figyelik Európa talán legrátványosabb, áttörésszerű völgyét. A több száz méteres sziklafalak mellett hol Decebal, dák vezér monumentális, kőből kifaragott arca, hol a románok számára kultikus, Daciát elfoglaló Traianus császárnak emléket állító tábla, vagy a távolról mediterrán hangulat illúzióját keltő, közelebről inkább lakótelepre emlékeztető Orsova látképe a téma. Ám egyetlen – Budapestről jól ismert –, turistákkal zsúfolt luxushajó sem halad el mellettünk, és más érdeklődő látogatóba sem botlunk: mintha megállt volna az idő. Pedig valaha a közelben fekvő, pezsgő fürdőváros, Herkulesfürdő előkelő látogatói számára szinte kötelező program volt a korzózás Orsova rakpartján, vagy egy török kávé elszürcsölgetése Ada Kaleh szigetén, esetleg egy rövid látogatás a Szent Korona-kápolnában. Minderre azonban ma már szinte semmi sem emlékeztet. A múlt itt szinte teljesen – képletesen és szó szerint is – vízbe fúlt

GALAMBÓC VÁRA

Nyugati irányból őrizte a szorost, és különösen a török korban volt jelentős. 1428-as ostromakor Zsigmond király is csak Rozgonyi Cecília hősiességének köszönhetően menekült meg, melyet Arany János balladájában is megörökített

SZÉCHENYI-EMLEKTÁBLA

Ma már csak archív képeslapon látható, mivel a duzzasztómű megépülése után víz alá került

A Vaskapu az ókortól fogva igen lényeges stratégiai helyszínnek számított. Traianus császár itt építtette az ókori világ legnagyobb hídját, melyen keresztül az általa meghódított Dacia provinciával lehetett kapcsolatot tartani, de Herkulesfürdő gyógyvizét is a rómaiak fedezték föl és kezdték használni. Később a török előretörésekor vált kulcsfontosságú védvonallá, melyről jól tanúskodnak a közelében emelt (több esetben mára már víz alá került) erődök: Galambóc, Szőrényvár, Drankóvár, Háromtorony vagy éppen Ó- és Új-Orsova vára. Ugyanakkor a Duna annyira zuhatagos, szűk és veszélyes volt, hogy kereskedelmi szállítási célokra csak elvétve lehetett használni, tulajdonképpen a török kiűzése után szinte „világvégévé” vált a térség, ahol jó másfél évszázadig nézett farkasszemet egymással a Habsburg Birodalom és a hanyatló Oszmán Birodalom.

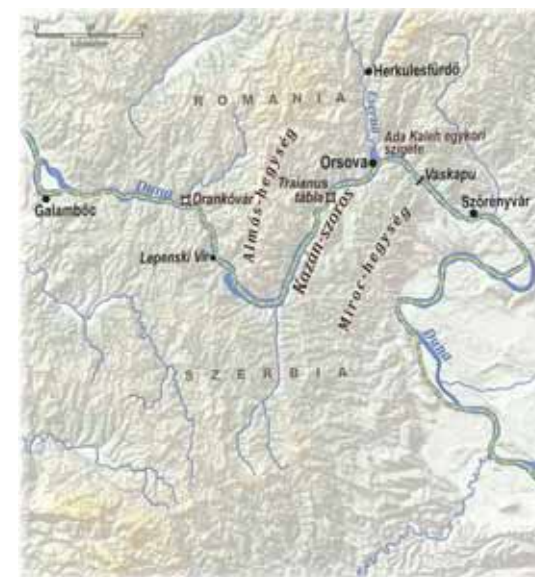
„S e fenséges helynek hangja is oly isteni. Egy örökké tartó egyetemes zúgás, mely hasonlít a némasághoz, oly egyforma, s oly érthető. Amint az óriási folyam a kőzátványokon végighömpölyög, ahogy a sziklafalakat korbácsolja, ahogy a szigetoltárokra harsogva rohan, ahogy az örvényekben fuldokolva elmerül, ahogy a zuhatagok hanglépcsőin végigjártzik, s ahogy ez örök hullámcsattogást az örök visszhang e kettős fal között a túlvilági zene felségéig emeli, és saját szavát meghallgatni rettenet és titáni zengés közepette” – írta Jókai a korabeli szoros-hangulatról.

A dicső 19. század

A fellendülés első előfutára a nyughatatlan Széchenyi volt, akinek számos közlekedésfejlesztési terve között kitüntetett helyen állt a Vaskapu-vidék (a Kazán-szorosok, majd a zátonyos alföldi völgykijárat) hajózhatóvá tétele is. A gróf 1830-ban (majd később még nyolc alkalommal) hajózott végig a szoroson, naplójában megörökítve emlékeit: „A víz átlátszó tisztaságát, utunk csendjét sokszor semmi, még az evezők egyszerű csobbanásai sem zavarták, csupán a hajóvontatók önmagukat vagy lovaikat nógató kiáltásai. Szomorúan elrévedeztem azon, melyre hátra vagyunk még. Elhinné egy angol farmer vagy egy amerikai jenki, hogy a magyar paraszt – ama föld lakója, mely magát boldognak és nemesnek vallja, olyan helyzetben és szellemi állapotban van, hogy barom módjára önkéntesen hajót vontat, mely foglalkozás ellen talán még az utolsó rabszolga is fellázadna!”

A szoros legveszélyesebb szikláit ugyan Széchenynek és Vásárhelyinek köszönhetően felrobbantották, de a kor technikai színvonalán óriási költséget jelentett volna a zuhatagok megszüntetése, így inkább egy hajóvontató utat építettek ki a folyó bal partján. E munka és Széchenyi előtt tisztelgően helyezték el a dualizmus korában egy emléktáblát az út menti sziklafalon.

A határszakasz fontosságát jól jelezte, hogy amikor a szabadságharcnak végleg bealkonyult, a menekülő Szemere Bertalan itt, a török határnál (Orsovánál) ásta el a koronát és a koronaékszereket. A kitarató keresés után végül 1853-ban az osztrákok ráakadtak a relikviára. Később a korona megtalálásának helyén emlékkápolnát emeltek.

A vidék igazi fellendülése a dualizmus korára tehető. 1878-ban nyitották meg az Orsovát Temesvár felől elérő vasútvonalat, mely közvetlen összeköttetést tett lehetővé Budapesttel és Béccsel. Mindez igencsak jótékony hatással volt Herkulesfürdő életére is, amire ma is emlékeztet a Monarchia félreismerhetetlen stílusában épült vasútállomás, mely jócskán kilóg a környező román települések állomásépületeinek sorából... A hely fontosságát és jó adottságait felismerve, a Cserna-patak torkolata által alkotott öbölbe települt a Dunagőzhajózási Társaság egyik központja, majd később hajógyárat és szabadkikötőt is létesítettek a Magyar Királyság délkeleti határvárosában.

A Kazán-szorosok áthajózása azonban még mindig megoldatlan problémát jelentett. A technikai és anyagi nehézségeken felül diplomáciai bonyodalmak is gátolták a már Széchenyi által papírra vetett terv megvalósítását: sem Románia, sem pedig a déli oldalon fekvő Oszmán Birodalom és Szerbia nem támogatta a hajózási munkák kialakítását. Egyrészt nem volt elegendő anyagi forrásuk hozzá, másrészt ők, maguk csak elenyésző kereskedelmi forgalmat bonyolítottak a Dunán. Végül az 1878-as berlini kongresszuson hatalmazták föl az Osztrák–Magyar Monarchiát a szabályozási munkálatok elvégzésére, de a kivitelezés csak 1890-ben kezdődött el.

A fénykor

Az első robbantásoknál maga a „vasminiszter”, Baross Gábor is jelen volt, de az átadást már nem érte meg. Hasonlóan napjainkhoz, a gyakorlati szempontokat ekkor is felülírták magasabb érdekek, és a még csak félkész csatornát adták át az 1896-os millenniumkor a vonaton érkező Ferenc József, valamint a román és a szerb király jelenlétében. A korabeli hazai sajtóban nagy felháborodást keltett, hogy a magyar helyett csak a dinasztikus fekete-sárga lobogóval volt feldíszítve a „Gott erhalte” dallamára leúszó, a fedélzeten jelen lévő uralkodóról elnevezett gőzös.

A munkálatok végül 1899-ig folytak: a szerb oldalon kialakítottak egy 80 méter széles, 3 méter mély hajózácsatornát, mely – eltekintve az év legalacsonyabb vízállású időszakaitól – lehetővé tette gőzhajók számára is a biztonságos hajózást. A munkálatok emlékét ma a dulaizmus korában elhelyezett óriási, messziről is látható, faragott kőtábla is hirdeti a romániai oldalon.

A 20. század elejére igazán virágzó térséggé vált a Vaskapu. A vasúti szállításnak és a folyó szabályozásának miatt fellendülő dunai hajózásnak hála Orsován komoly áruforgalom haladt át, ráadásul fontos határvárosként komoly vámbevételekhez is jutott. A közeli Herkulesfürdő a Magyar Királyság legszebb és legexkluzívabb fürdőhelyévé nőtte ki magát, jelentőségével talán csak Pöstyén vehette föl a versenyt, még Erzsébet királynénak is saját villája volt a település központjában. Az úri közönség pedig – ha már az Al-Dunánál járt – kötelességtudóan ellátogatott a Nagy-Kazán festői szurdokába, a Szent Korona-kápolnához vagy épp Ada Kaleh szigetére is. Ez utóbbi a korszakban már kifejezetten egzotikus látnivalót jelentett, ugyanis az 1859-ben, illetve 1867-ben függetlenedő Románia és Szerbia, valamint a Magyar Királyság közötti enklávéként megmaradt török fennhatóság alatt!

SZIGET A HULLÁMSÍRBAN

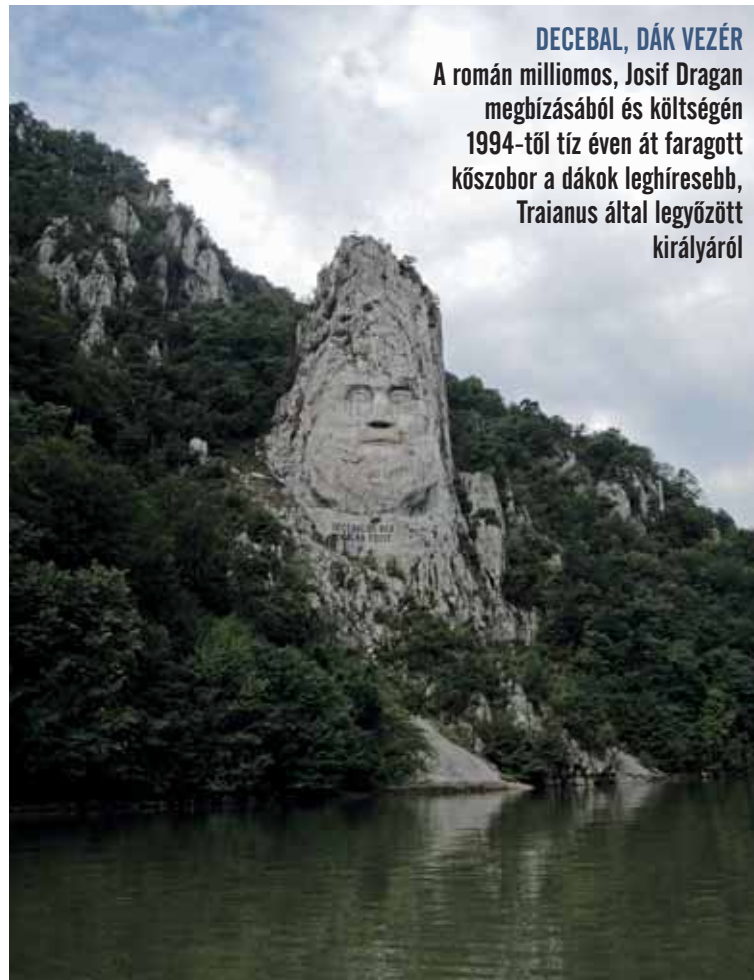
Ada Kaleh korábban inkább katonai jelentőséggel bírt, és többször is gazdát cserélt a Habsburgok és az oszmánok között. Modern erődjét is a császári hadmérnökök tervezték, a 18. században ferences kolostort is alapítottak rajta, később azonban az oszmánok visszaszerezték, és így világszinten is egyedülálló módon a szigeten egy barokk keresztény kolostor falai között működött a török dzsámi. Minaretet is csak a 20. század elején építettek mellé, a szigetre kitüntetett figyelmet fordító Abdulhamid szultán jóvoltából. Ada Kaleh pár száz fős lakossága főképp gyümölcs- és zöldségtermesztésből, a saját enklávéhelyzet biztosításából, valamint idegenforgalomból élt, ugyanis egyre többen kívánták meglátogatni a furcsamód Magyarország határán maradt, egzotikus hangulatot árasztó, apró Törökországot.

A Balkánon komoly bizonytalanságot és felfordulást hozó 1878-as évben a Monarchia megszállta a szigetet, de a polgári közigazgatás to-

vábbra is a törökök kezén maradt. Végül pedig szurreális pillanatként: 1913-ban Krassó-Szörény vármegye főispánja – a miniszterelnök felhatalmazásával – Orsováról hadilobogók alatt áthajózott Ada Kaleh szigetére, és ünnepélyesen Magyarországhoz csatolta – az I. világháború előtt a Monarchia utolsó területi gyarapodását elérve.

FOTÓ: TELBISZ TAMÁS

DECEBAL, DÁK VEZÉR
A román milliomos, Josif Dragan megbízásából és költségén 1994-től tíz éven át faragott kőszobor a dákok leghíresebb, Traianus által legyőzött királyáról

NAGY-KAZÁN
A vaskapui Duna-szakasz legszűkebb része a két Kazán-szoros, ahol helyenként 150–180 méterre keskenyedik a folyam. A víz a medrét majdnem (7,5 méter híján) a tengerszintig véste, ami 80 méteres mélységet jelent!

Hanyatlás

Az I. világháború és az azt követő békék egy csapásra véget vetettek az aranyéletnek. A kereskedelmi forgalom megszűnt, hiszen a Monarchia óriási belső piaca egymással ellenséges, protekcionista politikát folytató, kis nemzetállamokra bomlott. A Herkulesfürdőt látogató úri közönség is eltűnt, az új gazdák számára sosem volt igazán kedves a minden téglájából a Monarchia hangulatát árasztó település.

A II. világháború után, a szocializmus kezdeti időszakában az ellenséges Jugoszlávia közelsége miatt tudatosan elhanyagolták a térség fejlesztését, amiben csak Tito 1956-os, szocialista táborba történő visszafogadása hozott változást. Ezután viszont a román–jugoszláv barátság jeleként egy megalomán közös vállalkozásba, a Vaskapu vízi erőmű megépítésébe fogtak. A 70-es évek elején elkészült, brutális környezeti átalakulást okozó völgyzáró gát az erőműnél 33 méterrel emelte meg a

Duna vízszintjét – megváltoztatva a vízáramlást, a partvidéket, a létfeltételeket, a tájképet. Az óriásberuházás azonban itt nem ért véget: szabályozták a folyó alföldi kijáratát is, megépítve 80 kilométerrel lejjebb a Vaskapu II-t, mely síkvidéki erőműként még komolyabb anyagi ráfordítások árán készült el. A Vaskapu zúgó eltűntek, a korábban látványosan kiugró sziklaszirtek kis dombokká váltak, a Kazán-szoros vad áramlása pedig egy nagy, ám ma is látványos keretekbe foglalt víztározóvá alakult. Pozitívum persze az olcsón termelt és nagy mennyiségű elektromos energia, valamint az év minden szakaszában biztonságos hajózhatóság...

Az épített környezet gyökeresen átalakult. A vízszintemelés talán lelátványosabb áldozata Ada Kaleh. A sziget lakosságát felszólították, hogy költözzenek el: nagyjából Törökországba távoztak, néhányan pedig a némi török hangulatot még mindig őrző Dobrudzsába. Az épületek egy részét igye-

keztek áttelepíteni a Szörényvárnál fekvő Simianszigetre, de lakosság, állagmegóvás és figyelem híján ma teljesen elhagyatottan, katasztrófális állapotban állnak. A ferences kolostorból lett mecsetet nem telepítették át, így a minaret még jó ideig jelzte, hogy valaha itt volt a talán Jókai „Senki szigetét” is megihlető Ada Kaleh. Ma már viszont semmi más nem utal a hajdanvolt török enklávéra,

csak egy, a sziget magasságában a romániai oldalon futó parti út részét képező viadukt neve. A Traianus császárnak emléket állító jobb parti táblát viszont feljebb emelték, így ma is jól látható a folyón hajózva. Nem volt hasonló szerencséje a Széchenyi-emléktáblának: elárasztották (a gróf által építtetett vonatatóúttal együtt), és ma csupán egy, a sziklába karcolt horgonyjel mutatja, hogy hol kell keresni...

ORSOVA MADÁRTÁVLATBÓL

Távolról mediterrán tengerparti hangulatot áraszt: a Cserna-patak völgyébe nyomuló, felduzzasztott Duna tágas öblöt formál, az Almás-hegység délkeleti lejtői pedig riviéraszerűen menedékesek

NYUGDÍJASOTTHON

A kifejezetten népszerű vasbeton rakpartoktól kissé eltávolodva lehangoló képet nyújt a város. A lakótelepi házak egyhangúságát semmi sem töri meg

TREND FM
SAJZSÁGI MŰKÖDŐK
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR
A rádióban vendégünk a témáról:
NÁRAY MIHÁLY
Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.trendfm.hu

A MRAKONIA-KOLOSTOR

A középkor óta állt itt egy Duna-parti ortodox kolostor, ám az a török kiűzése során elpusztult. A 30-as években újjáépítették, de a duzzasztás miatt megsemmisült. A jelenlegi kolostor építését 1993-ban kezdték

Monte-Carlót álmodták ide

Az elárasztást Orsova sem kerülhette el, több Duna menti faluval együtt. A város eredeti épületei – köztük a Szent Korona-kápolnával – ma már szintén mélyen a víz alatt vannak. Helyette a 70-es években – korántsem csak a kitelepített lakosok számára – romániai Riviérát álmodták a partsza-

kaszra: ebből egy blokkváros lett, betonkorzóval, a parti limányokban gyűlő szeméttel, a partra telepített, később csődbe ment szocialista nagyiparral. A széles dunai panoráma, a folyami szoros és a görög teknősöket sem nélkülöző délszakias klíma azonban a szocializmus végétől tette sarkallta a kiválasztottakat! Mindenféle rendezési terv nélkül épülni kezdtek az újjgazdagok motorcsónak-kikötőkkel ellátott nyaralói, melyek azonban sok esetben ma félbehagyott, ormóttan torzökként rombolják a tájképet.

A vasbeton Duna-parti korzón persze áramlik a vasárnapi, jóidős tömeg. A mai egyetlen jelentősebb műemlék a 70-es években emelt, modern stílusú római katolikus templom, mely az ortodox románok által lakott térségben különlegességszámba megy. Itt helyeztek el egy emléktáblát, utalva az itt elásott Szent Koronára és a helyén emelt egykori kápolnára.

BELÜL ÉS KÍVÜL

A Vaskaput szegélyező mindkét hegység [Almás- (a romániai oldalon) és Miroč-hegység (a szerbiai oldalon)] fontos alkotóeleme a mészkő. A leghíresebb járat a mind a Duna, mind pedig a szárazföld felől megközelíthető Ponyikova-barlang. A Veterani- (Piscabara-) barlang viszont a török háborúk idején (1692, 1788) fontos erődként működött és mindkét ostromkor feltartóztatta az ellenséget

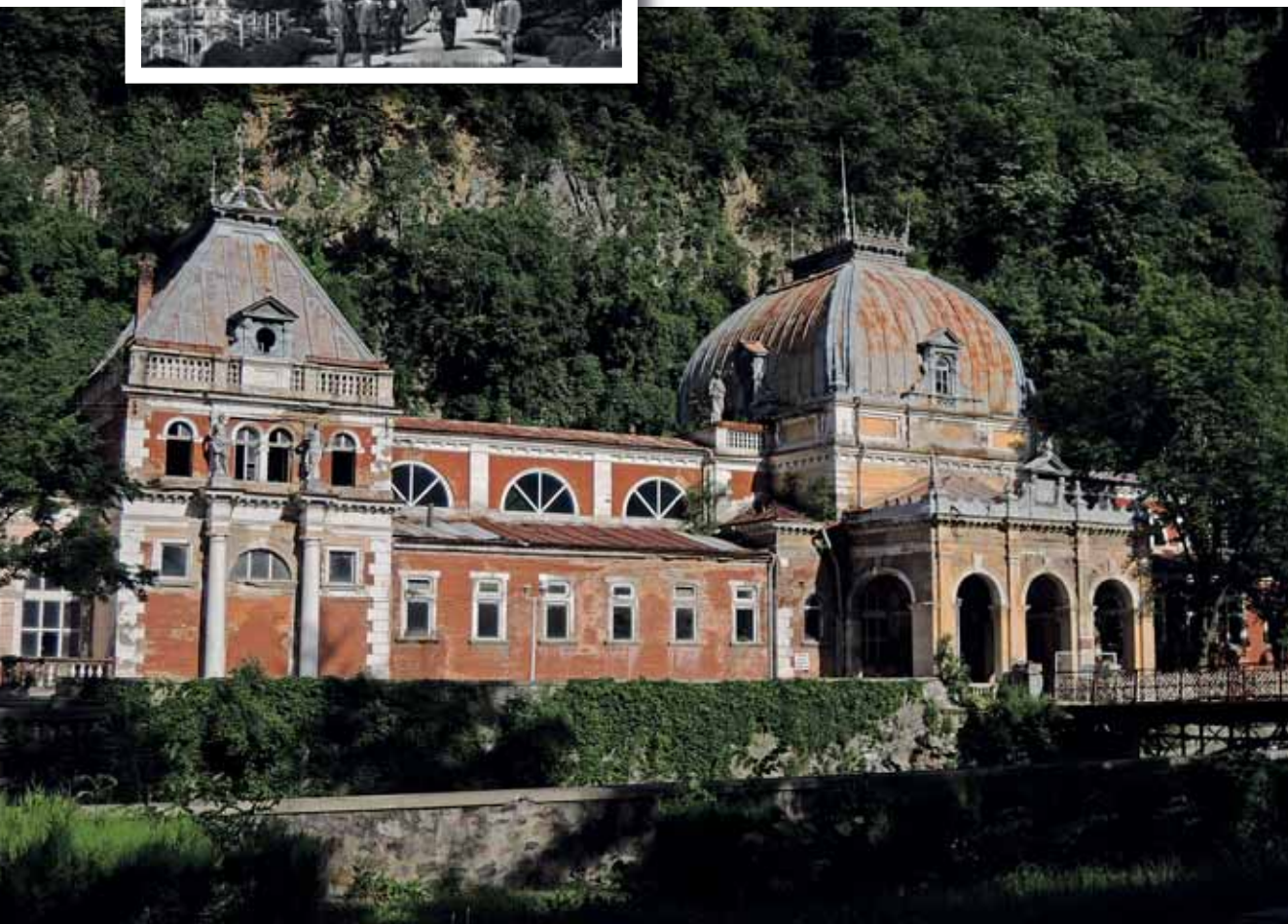
FOTÓ: TELBISZ TAMÁS

SZAPÁRY-FÜRDŐ

Az 1883–86-ig, Alpár Ignác tervei szerint, francia reneszánsz stílusban épült palota Herkulesfürdő egyik emblematikus épülete. A 19. század végi pezsgés már továtűnt: betört ablakok, omladozó vakolat és kongón üres folyosók...

Fürdőhely volt egykor

A közeli Herkulesfürdő csillogása ugyanígy a múlté, vadkeleti romantikája azonban akár még csáberő is lehet. Az 1920 óta eltelt majd' egy évszázad alatt a hajdani fürdőpaloták állapota végzetesen leromlott. Az óvárosban ma már nincs fürdőélet, az elegáns paloták omladozó falai furcsa történelmi hangulatot árasztó kulisszákként állnak a főtér mellett. Ugyanakkor a bezárt, berácsozott és bedeszkázott épületek szinte hívogatják az embert, hogy bemásson és földerítse...

A véletlenül idetevődő látogatót óhatatlanul megragadja valamilyen szomorkás történelmi nosz-

talgia, és elképzeli a fedett járdán (hogy eső közben nehogy megázzanak) a fürdőkből a szállodákba siető úri hölgyeket, vagy a hintójából épp kiszálló Sissit. Azért is könnyű nosztalgikus hangulatba kerülni, mert az óvárosi részen nem tapasztalható szinte semmilyen emberi életjelenség. Itt-ott, egy-két utcával arrébb néhány hotel vagy kávézó működik ugyan, de szinte semmi sem zavarja az időutazást. Pár száz méterrel lejjebb azonban az elmúlt évtizedek betonszállodái és kaotikus bazárjai üzemelnek, stranddal és étellel. Már csak ezért sincsenki az óvárosban...

Mély álomban

A Vaskapu nyugodt vizén széleseben száguldó motorcsónakunkban óhatatlanul azon tűnődünk, hogy e lenyűgöző szurdokvölgy és a közelben fekvő, festői természeti környezetben felépült fürdőváros vajon miért nem vonzza turisták hadát? Nem állnak sorban a turistabuszok, nem horgonyoznak sűrűn a kirándulóhajók, az elhagyatott helyszíneken a látogatóban a felfedezésélmény a legerősebb...

Az Orsováról induló rendszeres sétahajójárat is odalett, de kis szerencsével egy-egy motorcsónakosra ráakadhatunk a kikötőben. Olyan érzésünk támad, hogy itt tényleg megállt az élet és – főleg a

... előcsarnokában még viszonylag ép állapotban áll a Zsolnay-majolikával díszített, szebb napokat is megélt szökőkút

19. század végével összehasonlítva – „Csipkerózsikaálmomba” szenderült. Az pedig, hogy ez meddig tart, az uniós támogatások segítségével beindított fejlesztések vagy a táj szépségét és a történelmi örökséget felfedező turisták érkezése mikor fogja ismét föllendíteni, egyelőre még nem látható. A Vaskapu még jó ideig valójában és képletesen is elárasztás alatt áll. ☺